

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Жанры общения / Нина Давидовна Арутюнова // Человеческий фактор в языке. Коммуникация, модальность, дейксис : [сб. науч. ст.] – М. : Наука, 1992. – С. 52–56.
2. Боров Ю. Б. О комическом / Юрий Борисович Боров. – М. : Искусство, 1957. – 441 с.
3. Дземидок Б. О комическом / Богдан Дземидок. – М. : Прогресс, 1974. – 223 с.
4. Ротанова Н. М. Обучение школьников речевым средствам комического на уроках русского языка : дис. на соиск. уч. степени канд. пед. наук : 13.00.02. / Надежда Михайловна Ротанова. – М. : МГПУ, 1993. – 210 с.
5. Самохина В. А. Современная англоязычная шутка / Виктория Афанасьевна Самохина. –Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2008. – 356 с.
6. Пропп В. Я. Проблемы комизма и смеха / Владимир Яковлевич Пропп. – М., 1976. – 321 с.
7. Харченко О. В. Американский дискурс комического / Олег Валентинович Харченко. – Київ : ТОВ «Сталь», 2010. – 355 с.
8. Henry O. 100 Selected Stories / O. Henry. – L. : Wordsworth Edition Limited, 1995. – 750 p.
9. Jerome K. Jerome. On the Weather / Jerome Klapka Jerome. [Electronic reference]. – Mode of access : <http://e-essays.quotidiana.org/Jerome/weather/>.
10. Jerome K. Jerome. Three Men in a Boat / Jerome Klapka Jerome. – L. : Wordsworth, 2008. – 171 p.

УДК 821.111.09'06 (71)

І. М. Тимейчук,

Національний університет «Острозька академія», м. Острог

РОЛЬ СИНТАКСИЧНИХ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У РОМАНІ М. ЕТВУД «ІСТОРІЯ СЛУЖНИЦІ»

У статті проаналізовано вживання синтаксичних стилістичних прийомів та моделей у романі-дистопії «Історія Служниці» М. Етвуд і визначено роль цих засобів у формуванні дискурсу підпорядкованої Іншої. Використано метод гіноцентричної феміністичної критики, аби розглянути твір М. Етвуд у контексті тематики і структури її жіночого письма, проаналізувати жіночих персонажів та позиціонування жінки в системі дистопійного патріархального суспільства.

Ключові слова: дистопія, Інший, «друга стаття», гіноцентрична феміністична критика, лінгвістична й культурна моделі гінокритики, парцеляція, апозіопезис, еліпсис, анафора.

ROLE OF SYNTACTIC STYLISTIC DEVICES IN MARGARET ATWOOD'S NOVEL THE HANDMAID'S TALE

This article deals with the dystopia *The Handmaid's Tale* (1985) of Canadian author Margaret Atwood. Since the 1980-s, in her novels Margaret Atwood has been raising the burning questions of nowadays, underlying the problems of totalitarianism, authoritarian mind, theocratic fundamentalism, power, freedom, and colonization; addressing the issues of the environment, of catastrophic scientific experiments and their apocalyptic consequences; revealing the problems of women in a patriarchal society, etc.

Margaret Atwood is a representative of the English branch of the Canadian postmodern literature. Her novels are characterised by the extensive use of syntactic stylistic devices. Therefore, the ultimate goal of the author of this article is to define the role of these devices in shaping the discourse of the subordinate Other in one of the author's dystopic novels *The Handmaid's Tale*. The female characters of this novel are colonized and regarded as the 'second sex' (according to Simone de Beauvoir). Consequently, the researcher uses Elaine Showalter's method of feminist gynocritics, especially the linguistic and cultural models, to analyse the themes and patterns of women's writing and narrative mode, as well as to study female characters and their positions within a patriarchal society of the novel.

Key words: dystopia, Other, second sex, feminist gynocritics, linguistic and cultural models of gynocritics, parceling, aposiopesis, ellipsis, anaphora.

РОЛЬ СИНТАКСИЧЕСКИХ СТИЛИСТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В РОМАНЕ М. ЭТВУД «РАССКАЗ СЛУЖАНКИ»

В статье проанализированы употребления синтаксических стилистических приемов и моделей в романе-дистопии «Рассказ Служанки» М. Этвуд и определена роль этих средств в формировании дискурса подчиненной женщины – Другой. В статье использован метод феминистской гинокритики, чтобы рассмотреть произведение М. Этвуд в контексте тематики и структуры ее женского письма, проанализировать женские образы и позиционирование женщины в системе дистопийного патриархального общества.

Ключевые слова: дистопия, Другой, «второй пол», феминистская гинокритика, лингвистическая и культурная модели гинокритики, парцеляция, апозіопезис, эллипсис, анафора.

Творчість М. Етвуд займає чільне місце у світовій літературі. Авторка є провідною представницею канадського постмодернізму поряд з О. Томас, Дж. Боуерінгом, М. Ондаатъ, Р. Кроетшом, Т. Фіндлі, Дж. Годгінсом, А. Ван Герк, Л. Коеном, С. Свон, К. Блейзом та іншими. Письменниця належить до англомовного напрямку жіночої постмодерністичної традиції канадської літератури. У творах М. Етвуд закладено феміноцентричний принцип, за яким центральний аспект проблематики сфокусовано на жіночому як протилежному до чоловічого. Відтак жінка у романах письменниці переважно позиціонується як Інша – підвладна чоловікові представниця «другої статі» (С. де Бовуар). Найвиразніше це втілено в романі-дистопії «Історія Служниці» (*The Handmaid's Tale*, 1985).

Творчий доробок М. Етвуд є предметом ретельного вивчення перш за все у західному літературознавстві. Аналіз праць західних дослідників дає підстави говорити про наявність у романах М. Етвуд і зокрема в її дистопії «Історія Служниці» таких ключових проблематико-тематичних пластів, як: феміністичний (Р. Гупта, Т. Дінуччі, А. Малак, А. С. Моуда, Ф. Толан, С. Томк та ін.), постколоніальний (Г. Блекфорд, А. Вейс, К. Лабудова, А. Лафлен, Д. Кетгерер та ін.), релігійний (Ф. Сторей, Дж. Сторей та ін.), екологічний (Д. Бандьопадгай, Г. Бергталлер, Дж. Гловер та ін.), апокаліптичний (М. Боско, Е. Фуггеєма, Г. Дженінгс, І. Кук, К. Стайн та ін.).

Західні критики (К. Стайн, Г. Стейлз, А. Вайс та ін.) аналізують також стиль письменниці, називають його іронічним, навіть близьким до сатиричного. Гостру іронію, за їхніми словами, М. Етвуд художньо реалізує шляхом використання біблійного дискурсу (для розвінчання релігійних догм описаних у творах теократичних держав і спільнот) та авторських неологізмів (для викривання дискурсу тоталітарної держави і споживачього суспільства) [12, с. 58; 10, с. 229; 14, с. 120].

На відміну від західної літературознавчої критики, в українському літературознавстві творча спадщина М. Етвуд досліджена ще мало: її вивченню присвячені дві наукові праці (Н. Овчаренко і М. Воронцової) і кілька статей (Ю. Жаданова,

Л. Романчук, Н. Балан). У центрі наукового інтересу критиків – роль М. Етвуд в історії сучасної канадської літератури, жанрові особливості романів письменниці, реалізація у творах її концепції віктимності й виживання, а також гендерний та екологічний аспекти романів авторки.

Однак аналізуючи романістику М. Етвуд, зокрема твір «Історію Служниці», як західні, так і українські дослідники оминували увагою аналіз функцій синтаксичних стилістичних засобів, які формують дискурс підпорядкованої Іншої.

Зазначимо, що синтаксичні стилістичні структури літератури епохи постмодернізму різняться від тих, які застосовуються у традиційній літературі [1, с. 298-290]. У постмодерністичній літературі широко використовуються парцеляція (розчленування єдиної синтаксичної структури на дві чи більше інтонаційно ізольовані частини) [2, с. 151], апозіопезис (раптовий обрив висловлювання, викликаний впливом почуттів, нерішучістю або небажанням продовжувати розмову) [2, с. 135], еліпсис (опускання одного або обох головних членів речення) [2, с. 134], номінативні речення, паралельні конструкції, повтори, переліки тощо. Тому закономірно, що у текстах М. Етвуд як представниці епохи постмодернізму простежується численне вживання характерних синтаксичних стилістичних прийомів та моделей. Відтак, мета статті проаналізувати використання й роль цих одиниць у романі-дистопії «Історія Служниці».

Аби вичерпно розглянути дискурс Іншої на прикладі жіночих персонажів у романі-дистопії «Історія Служниці», ми використовуємо метод феміністичної, а радше гіноцентричної критики. Поділяючи погляди Е. Шовалтер [3], вважаємо за слушне розглянути твір М. Етвуд у контексті тематики і структури її жіночого письма, жанрових особливостей жіночої традиції літературної дистопії і гіпотетичної фантастики, особливу увагу приділити аналізу жіночих персонажів та позиціонуванню жінки в системі дистопійного патріархального суспільства. З цією метою у статті ми використовуємо запропоновані Е. Шовалтер лінгвістичну й культурну моделі гінокритики.

В основу лінгвістичної моделі закладено низку тез: чоловіки і жінки вживають мову по-різному; існує статеві різниця у мовному використанні; мова, мовлення, читання і письмо позначені статтю; жіноче письмо передбачає звільнення від патріархального контролю [3, с. 689-690]. Відтак, лінгвістична модель письма, що містить сліди «репресованої мови», позначеної браком повноти мовних ресурсів, вимушеним мовчанням, евфемізмами і тавтологією [3, с. 693], є предметом вивчення мови жіночих персонажів як характерних ознак мови «підпорядкованого», найповніше розкритої на прикладі щоденникових нотаток Оффред – протагоністки роману «Історія Служниці».

Культурна модель розглядає жіноче письмо в суспільному контексті, де чоловіки складають домінуючу групу, а жінки – «приглушену». Е. Шовалтер вважає, що жіночий простір у культурі обмежений, і називає його «диною зоною», яка заборонена для чоловіків [3, с. 696-697]. Культурна модель жіночого письма, яка уможливує прочитання жіночої прози як двоголосого дискурсу, що містить «домінуючу» та «приглушену» історію [3, с. 699], виявляє і розкриває позицію жінки як підпорядкованої Іншої у системі влади патріархального дистопійного світу, створеного в аналізованому творі М. Етвуд.

Роман-дистопія «Історія Служниці», події якого відбуваються в недалекому майбутньому, в тоталітарно-теократичній Республіці Гілеад, є ремінісценцією історичних подій ХХ ст., літературних творів та біблійних текстів. Це роман-щоденник, обрамлений текстом наукової лекції, предметом дослідження якої є матеріали записів головної героїні Оффред. Протагоністка надиктовує на аудіоплівку історію / трагедію свого життя до та після державного перевороту і становлення Гілеаду.

Навколо новоствореної Республіки зведено високу Стіну, в яку вмонтовано великі гаки, аби на них нависувати тіла порушників закону – таким чином у країні страчують Інших: повстанців, противників нового режиму; проповідників незаконних релігій; лікарів, які в минулому робили аборти; жінок, які відмовились виконувати свої обов'язки; втікачів та решту представників Інших – осіб, яких визнано поза законом дистопійного суспільства, адже їхні погляди суперечать постулатам дисциплінарної влади.

Внаслідок екологічної катастрофи частина жінок Гілеаду – безплідна. З цієї причини патріархальний уряд вводить шкалу поділу представниць жіночої статі на класи. Відтак кожна жінка у республіці виконує свої функції. У державі наявні сім категорій підпорядкованих «законослухняних» жінок: Дружини, Дочки, Вдови, Тітки, Марти, Служниці та Економ-дружини, а також дві категорії порушниць порядку: офіційну – Нежінки та підпільну – повії Іезавель. Тому закономірно, що основними персонажами твору виступають жінки, а коло аналізованих проблем визначає їх позиція в суспільстві: жінка-дружина, жінка-мати, жінка-служниця, жінка-секс-лялька, жінка-жертва тощо. Отож однією із стрижневих характеристик роману «Історія Служниці» є позиція жінки як Іншої – пригнобленої і підпорядкованої в маскулітному світі дистопії.

Головна героїня роману Оффред – представниця фізично здорового жіночого класу – Служниць, яких зобов'язують народжувати дітей для очільників держави – Командорів та їхніх Дружин. Розповідь Оффред має статичний сюжет [6, с. 39], насичена відступами, ретроспективними епізодами, ремарками, перефразовуваннями. Тому, за К. Стайн, одна й та ж подія переповідається по-різному, що й вказує на реконструкцію її розповіді та на її приблизність [11, с. 95]. М. Упадгій вважає, що переповідання власної історії для Оффред слугує способом руйнування деспотичних стереотипів маскулітного світу і відмовою займати позицію жертви [13, с. 30]. А Г. Стейлз у романі «Історія Служниці» вирізняє два види дискурсу: дискурс теократії та естетичний дискурс протагоністки, який свідчить про протистояння героїні тоталітарній державі Гілеад [10, с. 229].

На нашу думку, у стилі постмодерністичної традиції М. Етвуд у романі «Історія Служниці» передає відчуття протагоністки, розставляючи акценти над психологічними паузами шляхом використання відповідних синтаксично-стилістичних конструкцій, надаючи перевагу, парцеляції та апозіопезису: «Ви можете зробити так, що мене відправлять, сказала я. До колоній. Ви знаєте. Чи навіть гірше» [4, с. 171]. У романі «Історія Служниці» невмотивоване розчленування синтаксичної структури і граматична непослідовність віддзеркалює спонтанний потік думок у стресовій ситуації, боязнь персонажа порушити закони. Анафоричні і короткі речення підсилюють нав'язливість ідеї страху Оффред бути страченою (мотив страти) і її бажання вирватись з-під контролю паноптичної держави.

У романі «Історія Служниці» мотив страти привселюдний і наочний. Оскільки у Гілеаді смертна кара усіяко заохочується законом, то уряд вводить відповідну лексику для позначення характерних понять. Отож страту в державі евфемістично називають Позбавленням – особу позбавляють гріхів і життя та водночас утилізують її у суспільстві. Церемонію проводять Позбавительки – жінки, які виконують вирок. Центральним для роману є також поняття «спільнострата» (participation) – неологізм, утворений злиттям англійських слів «part» – участь і «execution» – страта. «Спільнострата» є мірою покарання за всі злочини і передбачає участь всіх жителів, тобто страта за участі багатьох «катів». У цьому плані простежуємо вдавану людяність дистопійного ладу, за якою проступає гірка іронія письменниці над гуманністю суспільства, адже тягар позбавлення когось життя не лягає на плечі конкретної особи.

Оффред засвідчує страту двох Служниць та Дружини. Під час церемонії Позбавлення вздовж площі, на якій відбувається страта, лежить мотузка. Кожна з присутніх Служниць повинна взяти її до рук і потягнути, щоби здійснити пові-

шання засуджених та «показати єдність з Позбавительками, згоду і співучасть в смерті цих жінок». Бажання героїні втекти від цієї ситуації письменниця передає через використання коротких анафоричних речень: «Я бачила ноги, які смикались, і двох в чорному, які тепер хапають їх і всією вагою тягнуть донизу. Я більше не хочу цього бачити. Я дивлюсь у траву. Я описую мотузку» [4, с. 288]. Її відмова брати свідому участь у викориненні Іншості свідчить, що сама протагоністка в цьому дистопійному суспільстві належить до категорії Іншого.

Страх героїні опинитись на Стіні М. Етвуд влучно підкреслює анафоричністю, метафоричністю та лаконічністю мовлення Оффред: «Я не хочу бути лялькою, яка висить на Стіні, я не хочу бути безкрилим ангелом. Я хочу жити далі, у будь-якому вигляді. Я добровільно віддаю своє тіло для благ інших. Вони можуть робити зі мною, що хочуть. Я змиралась. Я вперше відчуваю їхню справжню владу» [4, с. 298]. Проте ми вважаємо, що такий внутрішній монолог протагоністки можна розцінювати не лише як свідчення повної покори і зламу перед дистопійним ладом, але й як перехід на наступний щабель подолання гніту. Внутрішні суперечливість та алогізм, притаманні Оффред наприкінці роману, вказують на її бажання і водночас страх бути Іншою. Дослідниця С. Кун зазначає, що «всі художні оповідачі дезорієнтують своїх читачів» [7, с. 22]. На нашу думку, така карнавальність й амбівалентність почуттів, коли у персонажа спостерігається зміна норм поведінки і одні крайнощі почергово змінюють інші, провокує паранормальний ритм життя та спонукає персонажа зрештою здійснити остаточний вибір.

Служницям не дозволено читати, писати, здобувати знання, бо знання – це спокуса. Відповідно, ідеальна Служниця – це неосвічена жінка, у житті якої немає жодних спокус. Літературознавець А. С. Моуда вважає, що в романі «Історія Служниці» простежується постмодерністичний парадокс невідповідності між тим, на якому високому рівні Оффред володіє мовою, і тим, яку низьку позицію вона займає в суспільстві. Дослідниця переконана, що в такий спосіб М. Етвуд намагається показати: якщо жінка з належним інтелектуальним рівнем виявляється підпорядкованою, то в ролі підпорядкованого може опинитися будь-хто [8, с. 5]. Критик Г. Дір, у свою чергу, зазначає, що розповідь Оффред – це не історія жертви, радше «голос майстерного красномовця та оповідача» [5, с. 100], а її мова – це «диверсійна зброя» проти дистопійного ладу [9, с. 4].

Ми вважаємо, що в такий спосіб М. Етвуд намагається продемонструвати обернену лінгвістичну модель (Е. Шовалтер), коли жінок змушують мовчати. Розвиток подій у творі пояснює появу репресованої мови серед жінок. Зокрема, якщо розглянути мовні особливості «письма» Оффред на початку і наприкінці роману, то можна побачити, що на останніх сторінках твору репресованих мовних елементів стає значно менше, а це свідчить, що протагоністка частково позбувається статусу жертви і відмовляється від насадженого їй державою статусу Служниці. Таким чином, аналіз синтаксичних стилістичних засобів дав змогу окреслити дискурс Іншої та простежити етапи відкидання статусу підпорядкованої.

У романі-дистопії «Історія Служниці» інші жіночі персонажі теж постають жертвами, які перебувають на різних рівнях підпорядкування та виявляють неоднаковий внутрішній рівень бунту проти поневолення, що відображається у використанні ними певних синтаксичних стилістичних конструкцій. Подальший аналіз використання цих одиниць іншими жіночими персонажами допоможе визначити ступінь їхньої підпорядкованості та встановити певну ієрархічну модель серед категорій жінок Гілеаду.

Література:

1. Влох Н. М. Синтаксично-стилістичні особливості художнього постмодерністського тексту / Н. В. Влох. – Гуманітарний вісник : зб. наук. пр. : у 2 т. Чис. 11. Серія: Іноземна філологія. Проблеми сучасної лінгвістики / Черкаський держ. технол. ун-т. – Черкаси : Видавництво ЧДТУ, 2007. – Т. 2. – С. 289–293.
2. Мороховський А. Н., Воробьева О. П. Стилістика англійського язика / А. Н. Мороховський, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – К. : «Вища школа», 1984. – 235 с.
3. Шовалтер Е. Феміністична критика у пущі / Е. Шовалтер // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів, 1996. – С. 680–699.
4. Atwood M. The Handmaid's Tale / Atwood M. – Virago Press, 1986. – 324 p.
5. Deer G. The Handmaid's Tale: Dystopia and the Paradoxes of Power / Deer G. // Modern Critical Interpretations: Margaret Atwood's The Handmaid's Tale / ed Bloom H. – Chelsea House Publishers, 2001. – P. 93–112.
6. Hammer S. B. The World as It will Be? Female Satire and the Technology of Power in The Handmaid's Tale / S. B. Hammer // Modern Language Studies. – 1990. – Vol. 20, No. 2. – P. 39–49.
7. Kuhn C. G. Self-Fashioning in Margaret Atwood's Fiction: Dress, Culture, and Identity / Kuhn C. G. // American University Studies. – Peter Lang Publishing, Inc New York, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, Oxford, Wien, 2005. – Vol. 9. – 144 p.
8. Mouda A. S. Margaret Atwood's The Handmaid's Tale – A Feminist Postmodernist Dystopia [Electronic resource] / A. S. Mouda. – IRWLE, 2012. – VOL. 8, № II. – 10 p. – Mode of access : <http://worldlitolonline.net/3-asra-margaret-atwoods.pdf>
9. Reddy P. M. The Handmaid's Tale: The Carving Out of Feminist Space [Electronic resource] / P. M. Reddy // Margaret Atwood's Novel The Criterion: An International Journal in English. – 2011. – Vol. II. Issue. IV. – 9 p. – Mode of access : <http://www.the-criterion.com/V2/n4/Reddy.pdf>
10. Staels H. Margaret Atwood's The Handmaid's Tale Resistance through Narrating / Staels H. // English Studies. – 1995. – Vol. 78, № 5. – P. 455–467.
11. Stein K. F. Frame and Discourse / Stein K. F. // Bloom's Guides: Margaret Atwood's The Handmaid's Tale / ed. H. Bloom. – Chelsea House Publishers, 2004. – P. 95–97.
11. Stein K. F. Margaret Atwood's Modest Proposal: The Handmaid's Tale / K. F. Stein // Canadian Literature. – 1996. – № 148. – P. 57–73.
12. Upadhyay M. Feministic Approach with Reference of Margaret Atwood's Novel / Upadhyay M. // International Journal of Recent Research and Review. – 2012. – Vol. I. – P. 27–32.
13. Weiss A. Offred's Complicity and the Dystopian Tradition in Margaret Atwood's The Handmaid's Tale / A. Weiss // Studies in Canadian Literature. – 2009. – Vol. 34 (1). – P. 120–141.